

مروری بر پیشینه تاریخی - نظری صنف در ایران و کارکردهای نظام صنفی کارهای کشاورزی دکتر عبدالرضا مسلمی¹

چکیده

اصناف از قدیمی‌ترین نهادهای اجتماعی در ایران به شمار می‌روند و بررسی تاریخی کارکردهای این نهاد اجتماعی نشان می‌دهد، با اینکه در قرون گذشته نظام مدونی برای برنامه ریزی توسعه اجتماعی اقتصادی در کشورمان وجود نداشته است، با شکل‌گیری اصناف در مراکز شهری، پیشبرد امور فعالین مشاغل خدماتی و تولیدی در ساختاری کاملاً منطبق با اصناف در اروپا (*Guild*) ضمن دفاع از منافع افراد صنفی، در مسیر پاسخگویی به مطالبات مصرف‌کنندگان کالا و خدمات و همچنین توسعه حرف‌ای شاغلین گام بر می‌داشتند. در زمینه ساختارهای درونی اصناف، کارکردها، نحوه ارتباطات درونی آنها و با دولتها، تا کنون تحقیقات و بررسی‌های مختلفی توسط محققین خارجی و داخلی انجام گرفته است که در این مقاله سعی می‌شود تا در حد مقدمات دسترسی به آنها، کنکاش لازم صورت پذیرد. این مقاله با هدف آشنایی مخاطبان با تاریخچه اصناف در کشورمان و همچنین معرفی اجمالی مبانی حقوقی و کارکردهای نظام صنفی کارهای کشاورزی تهیه و در شماره 10 فصلنامه تعاون روستایی منتشر شد

واژه های کلیدی: صنف، *Guild*، نظام صنفی کارهای کشاورزی، سازمان تعاون روستایی

¹ - مدیرکل دفتر امور تشکلهای بخش کشاورزی سازمان مرکزی تعاون روستایی moslemi64@gmail.com

طرح مسئله، مروری بر مفهوم صنف و تعاریف آن:

در کشورهای توسعه یافته، تشکلهای سیاسی، فرهنگی و اقتصادی نقش بسزایی در توسعه کشور ایفا می‌نمایند. در این بین، تشکلهایی که با ماهیت اجتماعی و در چارچوب اتحادیه‌ها، انجمن‌ها و یا با عنوان نظام صنفی عمل می‌نمایند، در تصمیم‌گیری‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و تهیه و تدوین برنامه‌های توسعه‌ای در کشور نقش مهمی برعهده دارند. این تشکلهای علاوه بر انتقال خواسته‌ها و نیازهای اعضای به سیاست‌گزاران، برنامه‌ریزان و مدیران اجرایی کشور و سعی در رفع آنها از طریق اخذ همکاری‌ها و حمایت‌های دولت (خصوصاً حمایت‌های قانونی) می‌توانند محفلی برای انتقال و تبادل اطلاعات و تجربیات و ارتقای دانش عمومی برای اعضای خود باشند.

واژه صنف معادل *Guild* در زبان انگلیسی و در لغت به معنی رسته، صنف و اتحادیه صنفی است. متناسب با ویژگی‌ها، کارکردها، ساختار و نقش اصناف تعاریف متعددی از آن ارائه شده‌است. مهمترین تعاریف در این زمینه به شرح زیر است:

در دایره‌المعارف عظیم «بریتانیکا – *Britanica*» واژه گیلد (صنف) به صورت زیر تعریف شده‌است: «صنف تشکلی از پیشه‌وران یا تاجران بوده که برای هدف و حمایت مشترک و همچنین برای تامین منافع حرفه‌ای‌شان شکل گرفته است»⁽¹⁾.

«ساموئل. ئی. گلاک – *S.E. Gluck*» در دایره‌المعارف بین‌المللی (*Encyclopedia International*) گیلد را سازمانی داوطلبانه از افراد می‌داند که در پیشه، تجارت و یا کسب و کار مشابهی درگیر باشند.⁽²⁾

«برایس لیون – *Bryce Lyon*» گیلد را اینگونه تعریف می‌کند: «گیلدها در تاریخ اقتصادی، شکلی از سازمان تجار و پیشه‌وران در اروپای غربی و در قرون وسطی بودند که به منظور حفاظت و تامین اهداف اقتصادی و اجتماعی اعضا پدید آمدند و به شیوه‌های متعدد بسیار، اقتصاد محلی شهر را تنظیم و اداره کردند»⁽³⁾.

گیلدها از دید «دیوید کریستال *David Crystal*» سازمان‌های مذهبی و تجاری هستند که در قرون وسطی نضج گرفتند و تا روزگار مدرن امروزی دوام آوردند.⁽⁴⁾

از نظر مولفین کتاب «فرهنگ اقتصادی» صنف به گروهی از پیشه‌وران و بازرگانان اطلاق می‌شود که در جوامع سنتی برای حفظ شغل و حمایت از تخصص خود، گرد هم می‌آمدند و بنا بر مقررات خاصی تشکلی می‌یافتند.... در روزگار کنونی، صنف به گروه‌هایی گفته می‌شود که صرف نظر از

1-*Encyclopedia of Britanica, E. Britanica Inc. , Vol. 20, 1998, p. 549.*

2-*Encyclopedia Intarnational, Grolier of Canada Limited, Vol. 8,1966,p.223.*

3-*Encyclopedia Amricana, Grolier Incor porated, vol. 13, 1998, P.577.*

4-*David Cryslal, The Combridge Encyclopedia, Cambridge University Press, Forth Edition, 2000, P.490.*

مشکل یا نامتشکل بودنشان، به کار خاصی اشتغال داشته باشند، مانند، صنف کفاش، صنف نانو و غیره⁽⁵⁾.

حمید کرمی پور، صنف را اتحادیه پیشه‌وری می‌داند که در تشکیل آن طبقات پایین اجتماع نقش مهمی دارند. هدف از تشکیل صنف نیز امور اقتصادی و اجتماعی می‌باشد و شرط وجود آن نیز دستگاهی است که مجریانی داشته باشد و رئیسی بر آنها ریاست نماید⁽¹⁾.

«نیکلاس آبر کرامبی» *Nicholas Abercrombie* و همکاران در کتاب «فرهنگ جامعه‌شناسی» آورده است: «اصناف عبارت بودند از انجمن‌های شغلی جامعه ماقبل سرمایه‌داری تا اوایل دوران صنعتی که دانستی‌ها و مهارت‌های یک حرفه را از راه ترتیبات کارآموزی، نظارت بر فعالیت‌های شغلی اعضا و جلوگیری از ورود افراد غیر به صنف مفروض، نسلی به نسلی دیگر منتقل می‌کردند. اصناف معمولاً دستگاه‌هایی برادرانه و وحدت یافته بودند⁽²⁾».

«دبلیو.ام. فلور - *W.M., Floor*» گیلد را به عنوان گروهی از شهریان تعریف می‌کند که در حرفه مشابهی درگیر شده، رئیس و کارگزاران خود را انتخاب کرده، مالیات پرداخته و از کارکردهای مالی و اجرایی برخوردار باشند⁽³⁾.

«قانون نظام صنفی» ایران (مصوب 1380/12/24 و مورد تأیید شورای نگهبان در 1382/12/24)، «فرد صنفی» و «واحد صنفی» را در مواد 2 و 3 خود به ترتیب چنین تعریف می‌کند:

● **فرد صنفی:** هر شخص حقیقی یا حقوقی که در یکی از فعالیت‌های صنفی اعم از تولید، تبدیل، خرید، فروش، توزیع، خدمات و خدمات فنی سرمایه‌گذاری کند و به عنوان پیشه‌ور صاحب حرفه و شغل آزاد، خواه به شخصه یا با مباشرت دیگران، محل کسبی دایر یا وسیله کسبی فراهم آورد و تمام یا قسمتی از کالا، محصول یا خدمات خود را به طور مستقیم یا غیرمستقیم و به صورت کلی یا جزئی به مصرف‌کننده عرضه دارد، فرد صنفی شناخته می‌شود⁽⁴⁾.

● **واحد صنفی:** هر واحد اقتصادی که فعالیت آن در محل ثابت یا وسیله سیار باشد و توسط فرد یا افراد صنفی با اخذ پروانه کسب دایر شده باشد، واحد صنفی شناخته می‌شود⁽⁵⁾.

5- سیاوش مریدی و علیرضا نوروزی، «فرهنگ اقتصادی»، 1373، ص 498.

1- حمید کرمی پور، نشریه طبرستان شماره 1، ص 11.

2- نیکلاس آبر کرامبی، «فرهنگ جامعه‌شناسی»، ص 172 و 173.

3- *Encyclopedia of Iranica, Routledge and Kegan Paul, London, New yourk, Vol. 1, 1987, P.773.*

4- وزارت بازرگانی، قانون نظام صنفی کشور، 1382، ص 1.

5- همان، ص 1.

«آئین نامه نظام صنفی کارهای کشاورزی» (مصوب 1386) «فرد صنفی» و «واحد صنفی» را در بند الف و ب ماده 1 خود به ترتیب چنین تعریف می کند:

واحد صنفی: هر واحد تولیدی یا خدماتی که توسط فرد یا افراد صنفی با اخذ پروانه کسب از وزارت بازرگانی و سایر مجوزهای لازم از مراجع مربوط، با تأیید وزارت جهاد کشاورزی برای فعالیت های موضوع بند (ب) این ماده دایر بوده و یا دایر می گردد.

فرد صنفی: هر شخص حقیقی یا حقوقی است که فعالیت خود را در زمینه بهره برداری از آب و خاک به منظور تولید محصولات کشاورزی، گیاهی و حیوانی (از قبیل زراعت، باغداری، جنگلداری، آبیان، پرورش طیور، زنبور عسل و کرم ابریشم) و همچنین ارائه خدمات فنی و مشاوره ای کشاورزی و منابع طبیعی قرار دهد.

مروری بر دیدگاههای نظری مرتبط

تحلیل های موجود درباره اصناف از رویکردی چندگانه و تاریخی برخوردار است. اصناف (گیلد) را باید یک پدیده چندوجهی (اقتصادی، اجتماعی، سیاسی) جهانی دانست که در طول تاریخ از دگرگونی ها و تأثیرات درونی و بیرونی برخوردار شده و همین تحولات سبب ابراز تحلیل های متعدد از سوی صاحب نظران شده است. در یک تقسیم بندی کلی، دیدگاه های مربوط به گیلدها و اصناف را می توان در چند حوزه عمده قرار داد. بخشی از این دیدگاهها به «علل و شرایط پیدایش گیلدها»، برخی به «ویژگی های گیلدها»، تعدادی به «ساختار این تشکلهای» و بالاخره، بخشی نیز به «کارکردهای آنها» اشاره دارند.

1- دیدگاه های مربوط به پیدایش اصناف

در این حوزه یکی از بارزترین دیدگاهها مربوط به «دبلیو.ام. فلور - *W.M. Floor*» می باشد. فلور معتقد است، شکل گیری پیشه وران، حجره داران و بازرگانان در تشکلهای جداگانه، مختص ایران یا کشورهای اسلامی نیست. چنین تشکلهایی برآیند طبیعی ساختار و نیازهای جوامع ماقبل صنعتی است. فلور عامل حکومت را از مهمترین عوامل در شکل گیری و رشد گیلدها و اصناف می داند. از دید وی، حکومت در جامعه ماقبل صنعتی اساساً در زمینه جمع آوری مالیات، ارائه خدمات عمومی و برقراری قانون و نظم دخالت می کرد. به منظور برقراری نظم و امنیت و بنابراین اطمینان از جمع آوری مالیات، حکومت ناگزیر از سازماندهی حیات اقتصادی بود. نماد این اقدام در فرهنگ اسلامی وجود مقامی با عنوان «محتسب» بود. حکومت برای این که به حد کفایت به اجرای قواعد مقررات خود دست یابد، برخی از گروه های اقتصادی - اجتماعی را که از ویژگی ها و منافع مشترکی برخوردار بودند، از یکدیگر منفک و سازماندهی می کرد و سپس این اجازه را به آنها می داد که امور مربوط به خود را زیر

یک سری شرایط، که در عین حال حقوق آنها را محفوظ می‌داشت، تنظیم و رتق و فتق نمایند. این گروه‌ها تحت نظر حکومت و به صورت ساختاری متشکل فعالیت می‌کردند. به عنوان مثال، حکومت به جای این که با تک تک این پیشه‌وران و عاملان اقتصادی ارتباط یافته و اهداف خود را پیاده سازد، با نماینده این گروه‌ها ارتباط برقرار می‌کرد.

میزان دخالت حکومت در امور مربوط به اصناف، بسته به امنیت و ثبات درونی حکومت و تدابیر آن متنوع بود. این افزایش نقش حکومت در امور گیلدها با این واقعیت تقویت می‌شد که افراد با سواد در میان مردم و حتی گروه نخبگان در جوامع ماقبل صنعتی اندک بودند و نخبگان اغلب منشأ غیربومی داشتند. از این رو حکومت‌ها به این نکته اطمینان داشته و امیدوار بودند که افراد صلاحیت‌دار غیرنخبه در میان جمعیت بومی، فرامین و خواست‌های حکومتی را در فضای عملی و حرفه‌ای به کار بندند⁽¹⁾.

مولفین «دایره‌المعارف بریتانیکا»، در مورد پیدایش گیلدها و اصناف در اروپا چنین اظهار می‌دارند که چنین تشکلهایی به عنوان سازمانهای تجاری یا پیشه‌وری پایدار، به‌طور آشکار در رم باستان موجودیت یافتند و با عنوان «کالجیا - *Collegia*» به فعالیت پرداختند. چنین پیداست که گیلدهای پیشه‌وران سالیان بعد در جمهوری رم ظهور کردند. این تشکلهای توسط حکومت مرکزی مورد تأیید قرار گرفته و تابع اختیارات روسای حکومت‌های بخش (کلانتری‌ها) بودند. از زمان سلطنت امپراطور، والریوس (یا دیو کلتیانوس - *G.A. Valerius Diocletianus*) در اواخر قرن سوم میلادی به بعد، حکومت به گونه‌ای سنجیده این گیلدها را در جهت منافع عمومی و نظم اجتماعی به کار گرفت و کوشید عضویت در گیلدها را در جهت ماندگاری کاست‌مانند پیشه‌وران ماهر محدود سازد. اما افزایش تقاضاهای مالی که از سوی حکومت در واپسین روزهای امپراطوری رم برگرد گیلدها نهاده شده بود، در حدود قرن چهارم میلادی، بسیاری از گیلدها را به وضعیت متزلزل پیشین سوق داد.

با سقوط امپراطوری رُم غربی، گیلدها به مدت بیش از شش قرن از جامعه اروپایی ناپدید شدند. اما این تشکلهای، در امپراطوری رُم شرقی (بیزانس) و مرکز آن قسطنطنیه (استانبول) دوام یافتند و تقویت شدند. گرچه برخی از تاریخدانان معتقدند، گیلدهای اروپای قرون وسطی از همان «*Collegia*» یا گیلدهای امپراطوری بیزانس نشأت گرفته‌اند، اما به‌طور مستقیم هیچ‌گونه ارتباط تثبیت شده‌ای میان این نهادهای متعدد وجود نداشته و منشأ گیلدهای قرون وسطی می‌تواند در اقتصادهای متغیر اروپایی غربی و شمالی یافت شود، با این عنوان که آنها برخاسته از اعصار تاریک این دوره هستند.

در واقع، ظهور دگرباره گیلدها و اصناف صرفاً با رشد و توسعه شهرها در قرون دهم و یازدهم میلادی و در پی دگرگونی‌های مکانی ناپایدار آنها و همچنین عقب‌ماندگی مناسبات ارضی و کشاورزی در این اعصار تاریک امکانپذیر گردید. تا این زمان، تجار و کاسبان، صرفاً دستفروشان

1- *Encyclopedia of Iranica*, P. 772,773.

دوره‌گردی بودند که از بازاری به بازار دیگر و از شهری به شهری دیگر می‌رفتند و به داد و ستد تجاری دست می‌زدند. این افراد به تدریج در همان حینی که فعالیت تجاری انجام می‌دادند، گرایش به همدست و متحدشدن با یکدیگر پیدا کردند تا بدین طریق خود را از چپاول و یغماگری فئودال‌ها محافظت کنند. بتدریج، تجار فعالیت‌های خود را گسترش دادند و وظایف تجاری سیار خود را به منتقل‌کنندگان کالاهایشان واگذار کرده و خود در شهری خاص استقرار یافتند و فعالیتشان را در آنجا تثبیت نمودند.

بدین ترتیب تشکل‌های تجار به گونه‌ای سریع و استوار سازمان یافت و از سوی حکومت به رسمیت شناخته شد و فعالیتشان قانونی تلقی گردید. این تشکل‌های تجاری یا گیلدها به صورت درونی و محرمانه به ساماندهی و حمایت فعالیت تجاری اعضای خود، هم در زمینه تجارت در مسافت‌های طولانی و هم در زمینه آن دسته از فعالیت‌هایی که نیازهای ساکنان شهر را ارضا می‌کرد، پرداختند.

گیلدهای پیشه‌وری به‌زودی در پی ظهور گیلدهای تجاری پدیدار شدند. این گیلدها در شهرهای در حال گسترشی نضج گرفتند که در آنها تقسیم کار فراوانی در حال ایجاد شدن بود. گروه پیشه‌وران در یک شهر معمولاً شامل یک تعداد از خانوارهای دارای کارگاه در همسایگی یکدیگر بود که صاحبان آنها یا دارای پیوند خویشاوندی با یکدیگر بودند یا نسبت به هم آشنایی داشته و یا دارای ارتباط استاد و شاگردی با یکدیگر بودند. این پیشه‌وران نسبت به اتحاد با یکدیگر گرایش پیدا کردند تا رقابت میان خود را تنظیم کنند و بدین ترتیب آسایش و رفاه خود را به‌طور اخص و شهر را به‌طور اعم فراهم آورند. از این رو، آنان در مورد برخی مقررات اساسی برای اداره امر تجارت خود توافق کردند و معیارهای برابر در این باره برقرار ساختند و بدین ترتیب نخستین گیلدهای پیشه‌وری شکل گرفتند⁽¹⁾. «ساموئل. ئی. گلاک» نیز درباره ظهور دو شکل متفاوت از گیلدها در اروپا معتقد است که در ابتدا، پیشه‌ور استادکار، خود راساً کالاهای تولیدی‌اش را به فروش می‌رساند. با این حال، با بسط جغرافیایی تجارت، میان گیلدهای تجاری و پیشه‌وری در قرن سیزدهم میلادی تمایز پدید آمد.

همان‌گونه که تجارت رشد می‌کرد، کارکردهای تاجر و پیشه‌ور به‌طور فزاینده‌ای از هم منفک گردید. از این رو، در اواخر قرون وسطی دو شکل جدید از گیلدها پدیدار شد و گسترش یافت که عبارت بود از: تشکل‌های تاجران و تشکل‌های صنعتگران.

اعضای تشکل‌های نوع نخست را گروه دلان و تاجران ابتدایی تشکیل می‌دادند و از بسیاری جهات از گیلدهای تجاری با سبک کهنه و پیشین که سازنده و فروشنده، هر دو، را در بر می‌گرفت، متفاوت بودند. در گروه دوم، صنعتگران و خرده مالکان بودند که به یکدیگر پیوستند تا از حقوق خود دفاع نمایند. و در پی آن در درون ساختار خود گیلدها، کشمکش میان استادکاران و زیردستان آنها؛ یعنی

1- *Encyclopedia of Britanica, P.550.*

صنعتگران ماهر یا دستمزد بگیران پدید آمد. مسائل مورد کشمکش شامل؛ سطح دستمزدها، ساعات و شرایط کار و بالأخره مقررات عضویت در گیلد بود.⁽²⁾

«برایس لیون» نیز درباره پیدایش گیلدها دیدگاه مشابهی دارد. او نیز معتقد است گیلدها به‌طور واضح تا پیش از قرن یازدهم میلادی در اروپای غربی وجود نداشت و نمی‌توانست موجودیت یابد. زمینداری اولیه بعد از سقوط امپراطوری رُم، با کمبود تجارت و صنعت مواجه گردید. در این زمان بود که گیلدها رشد کرده و صرفاً در پی رشد شهرهای کوچک در قرون دهم و یازدهم میلادی گسترش یافت.

تاجران در اواخر قرن دهم میلادی به صورت سیار کالاهای تجاری خود را حمل کرده و داد و ستد می‌کردند. آنها با هدف محافظت خویش و برآوردن مقاصد اقتصادی‌شان، در قالب گروههای کوچک به هم پیوسته و بدین طریق خود را در برابر خطر غارت و چپاول کالاها حفظ کردند و از قدرت داد و ستد فزاینده‌ای برخوردار گردیدند.

گیلدهای پیشه‌وری نیز در پی تثبیت گیلدهای تجاری در شهرها و ضرورت وجود کالاهای تولیدی بیشتر برای تجارت روزافزون، پدید آمد و رفته رفته در قالب شاخه‌ای از فعالیت گیلدهای تجاری (تولید کالای تجاری خاص برای یک گیلد تجاری خاص) تشکیل یافت.⁽¹⁾

اما «دیوید کریستال» معتقد است، گیلدها در ابتدا به صورت سازمانهایی که دارای مقاصد وقف و ایثار و خیریه بودند، نضج گرفت و رشد کرد. با این حال، کارکردها و فعالیت‌های آنها بگونه‌ای فزاینده از 1300 میلادی در حوزه‌های اقتصادی و معنوی (مذهبی) رشد نمود. این گیلدها در شکل تجاری و پیشه‌وری، زندگی اقتصادی شهرهای قرون وسطی را تحت کنترل درآوردند و گیلدهای مذهبی نیز در شهرها و روستاها رشد کرد و رونق پیدا کردند.⁽²⁾

«لویی ماسینیون - *L. Masinion*» مستشرق غربی، از دیگر افرادی است که در زمینه ظهور و رشد گیلدها و اصناف در ایران و سرزمین‌های اسلامی و علل آن بحث کرده‌است. به عقیده وی، یکی از عوامل مهمی که در سرزمین‌های اسلامی و از جمله ایران نقش بارزی در پیدایی اصناف داشت، «نهضت اسماعیلیه» بود. از نظر وی، ماهیت گروه‌های اسماعیلی و روحیه مبارز طلبی آنها، موجب سازماندهی پیشه‌وران در دوره اسلامی گردید. به علاوه، اصناف قبل از هرچیز سلاحی بود که داعیان قریبی در مبارزه خود برای گردآوری نیروهای سرسپرده به کار می‌گرفتند تا با ایجاد نیرویی از آنها، بتوانند بهتر با خلافت عباسی و نمایندگان آنها مبارزه نمایند و برای بهره‌گیری بهتر و بیشتر از پیشه‌وران، اصناف را پدید آوردند و بدین وسیله بر آنها تسلط یافتند.

2- *Encyclopedia International*, P. 224.

1-*Encyclopedia of Americana*, pp. 577,578.

2-*The Cambridge Encyclopedia*, p.490.

دلایلی که «ماسینیون» برای اثبات نظرات خود آورده است، عبارتند از: توجه اسماعیلیه به پیشه‌وران و نیز اهمیت دادن «اخوان الصفا»، یکی از گروه‌های اسماعیلیه، به پیشه‌وران و تولیدات آنها و نیز اختصاص یافتن یک رساله از رسائل این گروه به طبقه‌بندی شغل‌ها و کارهای دستی و بیان نقش مهم آنها در زندگی انسان.

نقطه نظرات «ماسینیون» درباره چگونگی پیدایش و گسترش اصناف و نقش نهضت اسماعیلیه در آن، بر مبنای شباهت‌ها استوار است، نه منابع و مآخذ مستند تاریخی. از این رو، یکی از پژوهشگران «تاریخ اجتماعی سرزمین‌های اسلامی» به نام «استرن - Stern» به گفته‌های وی سخت انتقاد نموده و آنها را بخاطر عدم اتکا به دلایل مستند و متقن رد نموده است. اگرچه برخی از انتقادات بر عقیده «ماسینیون» وارد است، اما به شهادت منابع تاریخی، اسماعیلیان در میان طبقات فرودست اجتماع نفوذ فوق‌العاده‌ای داشته‌اند و پیشه‌وران نیز چون در شمار اقشار تهیدست قرار داشتند، مجذوب شعارهای انقلابی آنان می‌گردیدند و برای پیوستن به آنها، ناچار از پذیرش تشکیلات سازمانی و سلسله مراتب آنها بودند (1).

«جی. شوبرگ - G. Sjoberg» نیز همانند «فلور - Floor» در کتاب خود با عنوان «شهر ماقبل دوره صنعتی»، معتقد است که شکل پیشه‌وران و اصحاب حرف یا کسبه گروه‌های جداگانه نتیجه طبیعی ساختار و نیازهای جوامع ماقبل صنعتی است. در این جوامع، حکومت بیش از هر چیز به جمع‌آوری مالیات، تامین و ارائه خدمات اجتماعی و برقراری نظم و قانون علاقه‌مند بوده است. حکومت بویژه برای جمع‌آوری مالیات ناگزیر باید زندگی اقتصادی را به گونه‌ای سازمان می‌داد که با گروه‌های صاحب شغل و کار مشترک، به عنوان یک گروه دارای پیکره همکاری مشترک سر و کار داشته باشد (1).

به عقیده «گروه تحقیق انجمن مدیریت ایران»، به‌طور کلی اصناف و گیلدهای تولیدی و تولیدکنندگان صنعتی تنها در شهرهای بزرگ متشکل می‌شدند. کشاورزان و صنعتگران روستایی از همان آغاز فاقد تشکل به مفهوم صنفی بوده‌اند. این ضعف در تشکل‌پذیری گروه کشاورزان و دامداران هنوز هم وجود دارد و به همین دلیل می‌توان گفت که این گروه‌ها کمترین قدرت را در شاخص‌های سیاسی و قانون‌گذاری کشور در تمامی اعصار داشته و دارند. این نکته باعث شده است که برخی از تحلیلگران اوضاع اقتصادی و سیاسی ایران، تشکل‌پذیری را در ایران تنها از تبعات شهرنشینی بدانند.

1- نشریه طبرستان سبز، شماره 1، ص 12.

1-G.Sjoberg, *The pre- Industrial city*, Glecoe, 1965, p.45.

اصناف عموماً از طریق یک رئیس صنف معرفی می‌شدند و در هر منطقه مالیات‌های خود را یک کاسه کرده و یک‌جا به دولت می‌پرداختند. این ویژگی تشکلهای باعث می‌شد تا آنها در یک منطقه خاص از بازار متمرکز گردند. البته تمرکز یک صنف در یک منطقه بازار دلایل مهم دیگری نظیر امنیت به سهولت حمل و نقل و ارتباط بهتر با یکدیگر را نیز داشت. حرفه‌های صنعتی نظیر، برج سازان، فلزسازان، کفاشان، سراجان، کوزه‌گران، پارچه و چیت فروشان، خیاطان و سایر کارگران و استادان صنایع دستی، عموماً در کنار یکدیگر در بخشی از بازار فعالیت می‌کردند. اما رشته‌هایی نظیر: قنادان، طبّاخان، عطاران، میوه‌فروشان و سبزی‌فروشان که غالباً نیازهای غذایی گروههای دیگر را تامین می‌کردند، هیچگاه متمرکز نشدند⁽²⁾.

و بالاخره این که «حمید کرمی» درباره زمینه‌ها و علل تشکیل اصناف به عنوان پدیده‌ای اجتماعی، موارد زیر را بر می‌شمارد⁽¹⁾:

- 1- نیاز مفرط برخی صاحبان مشاغل برای به‌دست آوردن حق انحصاری تولید و فروش کالاهای مورد نظر خود.
- 2- مطالبات سیاسی برخی از دسته‌های پیشه‌ور شهری.
- 3- وظایف مذهبی و آیینی گروه‌های شهری و لزوم انجام آنها.
- 4- لزوم حفظ مهارت‌های شغلی و گسترش آنها در بین پیشه‌وران شهری.

2- دیدگاه‌های مربوط به ویژگی‌های اصناف

«جی. شوبرگ» مهمترین ویژگی گیلدها را چنین بر می‌شمارد⁽²⁾:

- گیلدها دارای فعالیت و حرفه انحصاری هستند.
 - مقرراتی برای انتخاب اعضای خود دارند.
 - جریان آموزش صرفاً در درون گیلدها اتفاق می‌افتد.
 - گیلدها کانال‌هایی برای ابراز تقاضاها یا نیازهای سیاسی هستند.
 - گیلدها دارای کارکردهای اجتماعی هستند.
- گروه تحقیق انجمن مدیریت ایران، ویژگی‌های عمده اصناف و تشکلهای صنفی در ایران در پیش از ظهور سازمان‌های مدرن را در موارد زیر خلاصه می‌نماید⁽³⁾:
- هر گروه صنفی دارای تشکل خاص خود بودند.

1- گروه تحقیق انجمن مدیریت ایران، اصناف و تشکلهای صنفی، مجله مدیریت، شماره 5، ص 22،

1- پیشین (کرمی‌پور)، ص 1،

2- *Encyclopedia of Iranica*, P.772.

3- پیشین (گروه تحقیق انجمن مدیریت ایران)، ص 21.

- آنها از قوانین و رفتارهایی خاص پیروی می کردند.
- تربیت نیروی انسانی خود را، خود به عهده گرفته بودند.
- دارای یک سیستم نظارت برای کنترل مهارت افراد بودند.
- می توانستند خواسته های اعضای خود را به حکومت ابلاغ کنند.
- اهمیت ویژه ای برای توسعه رفاه یکدیگر قائل بودند.
- پیوندهای عمیقی میان آنها و مذهب وجود داشت.
- نوعی نظام انتخاب مبتنی بر استادی و سن (تجربه) در آنها حاکم بود که از این طریق مدیریت آنها شکل می گرفت.
- ارتباط مالیاتی اعضای خود را با دولت کنترل می کردند.
- گاه نقشی بسیار مهم در نهضت های سیاسی و مذهبی بازی می کردند.
- حمید کرمی پور نیز ویژگی های عمده زیر را از قول صاحب نظران در مقاله خود برای اصناف بیان می دارد (1):
- اصناف پیشه وری بطور کلی واحدهای محلی هستند که به ندرت در سطح یک سرزمین عمل می کنند.
- اصناف در محله های خاصی از شهر مستقر شده و تجمع می کنند.
- سلسله مراتب داخلی اصناف کم و بیش شامل اصناف مختلف می باشد، زیرا همه اصناف از پایگاه اجتماعی یکسان برخوردارند.
- اصناف سازمان داخلی مخصوص به خود را دارند که از سلسله مراتب مشخصی برخوردار است.

3- دیدگاههای مربوط به ساختار درونی اصناف

دیدگاه های موجود درباره گیلدها یا اصناف، در اغلب موارد به ساختار درونی و سلسله مراتب موجود در درون گیلدهای پیشه وری پرداخته اند که در اینجا به چند مورد عمده اشاره می گردد:

«ساموئل.ئی. گلاک» معتقد است، ساختار سازمانی گیلدهای پیشه وری منعکس کننده دغدغه های جوامع عهد قرون وسطی برای زندگی براساس «نظم طبیعی» امور بود. از نظر وی گیلدها ضرورتاً دارای سلسله مراتب تثبیت شده بودند. در هر نوع پیشه تحت پوشش گیلدها، استاد کارها (استاد باشی ها) دارای کارگاه خاص خود بوده و شاگردانی را تربیت می کردند که به مدت چند سال و تا دست یافتن به سطح قابل قبولی از آموزش، با آنها قرارداد می بستند. شاگردان بعد از اتمام این دوره به مقام «صنعتگران» دست می یافتند. صنعتگر، پیشه ور ماهر بود که در قبال دستمزد در کارگاه استاد، کار

1- پیشین (حمید کرمی پور)، ص 12.

می‌کرد و این تنها راه جمع‌آوری سرمایه برای ایجاد یک کارگاه مستقل و مختص خودشان بود، گرچه در سلسله مراتب سخت‌گیلد، تنها برخی از آنان به عنوان استاد مجاز به این کار می‌شدند⁽¹⁾.

مؤلفین دایره‌المعارف «بریتانیکا» نیز اذعان دارند که ساختار درونی گیلدها (گیلدهای پیشه‌وری) در دوره قرون وسطی براساس شواهد موجود، شناخته شده‌است و این ساختار در مورد گیلدهای سراسر اروپا مشابه می‌باشد. در این گیلدها، اجتماعات اعضای گیلد از برخی قدرتهای قانونگذار برخوردار بودند، اما کنترل خط مشی گیلد در دست تعداد اندکی از مقامات رسمی (صاحب‌منصبان) و شورای مشاوران یا معاونان قرار داشت. گیلد تمایل داشت به صورت یک بدنه به شدت سلسله‌مراتبی ساختمانند، برپایه سیستم کارآموزی استاد و شاگردی درآید. در این ساختار، اعضای یک گیلد به سلسله‌مراتبی همچون؛ استادان، کارگران ماهر و شاگردان تقسیم می‌شدند. استاد، پیشه‌ور تثبیت شده‌ای از توانایی‌های مشخص بود که شاگردانی را در اختیار داشت. شاگردان نیز پسر بچگانی بودند که در اواخر دوره کودکی قرار داشته یا نوجوان و بالغ بودند. این افراد در خانواده استاد ساکن شده و توسط وی رموز کسب و کار را می‌آموختند. شاگردان از غذا، لباس، سرپناه و آموزش استاد بهره‌مند می‌شدند و در مقابل اینها، بدون این که دستمزدی دریافت کنند، برای استاد کار می‌کردند. هر شاگرد بعد از اتمام یک دوره خدمت ثابت از پنج تا نه ساله تبدیل به یک کارگر ماهر می‌شد. بدین معنی که، او به عنوان یک پیشه‌ور می‌توانست برای استادان متعدد کار کند و در قبال آن دستمزد دریافت نماید. هرگاه یک کارگر ماهر می‌توانست صلاحیت فنی و شاهکار خود را به اثبات برساند، ممکن بود در گیلد به پایگاه استادی ارتقاء یابد؛ جایی که با بهره‌مندی از آن، می‌توانست کارگاه خود را دایر کرده و به نوبه خود شاگردانی را اجیر کند و آموزش دهد. استادان در هر گیلد پیشه‌وری ویژه، تمایل داشتند که در چرخه درونی گیلد به مقام ریاست گیلد انتخاب شوند تا بدین طریق نه تنها صاحب صلاحیت فنی باشند، بلکه همچنین توانگری و موقعیت اجتماعی‌شان را ارتقاء دهند.

«شاگردی» عنصری پایه‌ای در گیلد پیشه‌وری بشمار می‌رفت، زیرا تداوم فعالیت و سنت، نیروی کار را که رفاه و موجودیت گیلد بدان وابسته بود، تامین می‌کرد. شاگردان در برخی پیشه‌ها از ارزش بالایی برخوردار می‌شدند و خانواده‌ها برای به کارگیری فرزندان‌شان در آن پیشه‌ها می‌بایست مبلغ کلانی را به استاد پیشه‌مورد نظر می‌پرداختند تا فرزندان آنان را به شاگردی بپذیرد. در اغلب موارد شاگردان نسبت به فرزندان خود استاد و سایر خویشان وی از محدودیت در به کار گماری برخوردار بودند⁽¹⁾.

«دبلیو. ام. فلور» با بررسی متون مختلف بویژه متون ایرانی درباره گیلدها و اصناف ایرانی و ساختار درونی آنها مباحثی را بیان داشته است. او عقیده دارد که گیلدهای ایرانی بویژه در دوره صفوی از

1-Encyclopedia International, P.224.
1-Encyclopedia of Britanica, p.550.

ساختار و سلسله مراتب کاملاً تثبیت شده‌ای برخوردار بودند. در این دوره هر حرفه و پیشه‌ای دارای گیلد خاص خود بود و هر گیلد توسط رئیس اداره می‌شد که حداقل، با رأی دوسوم (چهاردانگ) استادان حرف تحت پوشش آن گیلد انتخاب می‌گردید.

رئیس گیلد (کدخدا یا کلو) خود معمولاً فاقد کارگاه بود و از گیلدها عایدی دریافت می‌کرد. گرچه انتخاب رئیس به صورت دلخواه از میان قدیمی‌ترین و با تجربه‌ترین استادان گیلد انتخاب می‌شد، اما این کارکرد اغلب در عمل به صورت موروثی بود. کارکرد رئیس گیلد از سوی کلاتر شهر با حکمی که تنظیم کرده و ردایی که بدو می‌داد، تایید می‌گردید. کلاتر همچنین اسناد انتخاب کدخدا را بعد از این که توسط دستیارش (نقیب) صحه گذاشته می‌شد، به رسمیت می‌شناخت.

رهبران گیلدها بواسطه برخورداری از قدرت قضایی که منبث از اختلافات درونی گیلد و شکایات مشتریان از اعضای گیلد بود، دارای اقتدار بودند. بویژه رهبران آن دسته از گیلدهایی که موظف به انجام بیگاری برای حکومت بودند، از اقتدار زیادی برخوردار بودند، زیرا آنان تعیین می‌کردند چه کسانی و به چه میزان باید در بیگاری شرکت جویند. مخالفت در برابر رئیس گیلد و مشاوران وی (ریش سفیدها و سرجوخه‌ها) ممکن بود با عنوان عدم مشارکت در بیگاری به تنبیه منجر شود (1).

4- دیدگاههای مربوط به کارکرد اصناف

بسیاری از صاحب‌نظران که به پیشینه و وضعیت گیلدها پرداخته‌اند، به کارکردهای متنوع این تشکلهای نیز اشاره کرده‌اند. «دبلیو. ام. فلور» از جمله این افراد است که معتقد است تعداد اهمیت کارکردهای گیلدها متناسب با نوع گیلد و دوره‌ای که در آن فعالیت می‌کرده، متنوع بوده و افزایش تعداد این کارکردها نشان‌دهنده قدرت و اعتبار گیلدها بوده است.

از نظر فلور این کارکردها را می‌توان در دو مقوله تقسیم‌بندی کرد:

● کارکردهای انتسابی (Ascribed functions):

که با طبیعت گیلدها در آمیخته است. مانند: کارکردهای مالی و اجرایی.

● کارکردهای اکتسابی (Acquired Functions):

که ضرورتاً گیلدها از آن برخوردار نیستند، اما ممکن است طی دوره‌ای از زمان چنین کارکردهایی را به دست آورده و عهده‌دار شوند.

فلور همچنین به تشریح برخی کارکردهای اقتصادی و اجتماعی گیلدها به استناد سابقه تاریخی آنها می‌پردازد. به نظر وی، برخی از عناصر اجتماعی حیات اشتراکی گیلد را امکان‌پذیر می‌ساخت چون

گیلدها ذاتا از مقاومت و انسجام کمتر برخوردار بودند و این عناصر (با کارکرد اقتصادی و اجتماعی) بود که به آنها انسجام بیشتری می‌بخشید.

گیلدها بازارهای خاص خود را داشتند و در برخی موارد به‌خاطر دارایی و سرمایه مشترکشان، در جوار یکدیگر به فعالیت می‌پرداختند. آنها با یک مرجع و مکان مذهبی مرتبط بودند. در ایران اعضای این گیلدها اغلب از یک مسجد برای عبادت روزانه و شرکت در فرایض دینی مشترک استفاده می‌کردند و همچنین پاتوق و قهوه‌خانه خاص و همیشگی خود را داشتند. گیلدها به ندرت برای ارائه کمک و مساعدتهای متقابل اقدام می‌کردند. با این حال، استثناءهایی نیز وجود داشت. مثلاً، گیلد نانویان تهران در حدود سال 1865 میلادی (1234 شمسی)، صندوقی با هدف کمک به هم‌صنف‌هایی که کسب و کارشان دچار مضمیقه بود، داشتند. سایر گیلدها فاقد چنین صندوقهایی بودند.

از دید فلور، اصناف دارای کارکردهای اقتصادی مهمی بودند. یکی از این کارکردها «تثبیت قیمت و استانداردسازی تولید و مهارت در فعالیت تولیدی» بود. براین اساس، اصناف غیر از کارکرد اقتصادی تولید و عرضه کالا، در تثبیت قیمت و استانداردسازی تولید و مهارت تولید، نقش پراهمیتی را ایفا می‌کردند که مهمترین عامل ایفای چنین نقشی، حکومت بود. در واقع، بخشی از وظیفه حکومت شهر، ثابت نگهداشتن قیمت کالاهای تولیدی نظیر؛ نان، گوشت، چوب و علوفه بود. افزایش قیمت این کالاهای ضروری، احتمال بروز ناآرامی‌های اجتماعی را در پی داشت. از این رو، کلانتر هرماه سران اصناف نانویان، قصابان، بقالان، علوفه فروشان و زغال فروشان را ملاقات می‌کرد. آنان با همفکری یکدیگر، قیمت فروش تولیدات صنف شان را تثبیت می‌نمودند و لیست قیمت ماهانه توسط آنان تنظیم می‌گردید و به اطلاع عموم رسانده می‌شد. صنف‌هایی نظیر صنف نانویان و قصابان، توانایی زیادی در کنترل قیمت کالاهایشان داشتند. رئیس صنف قصابان هر روز تصمیم می‌گرفت که چند راس گاو و گوسفند باید در کشتارگاه ذبح گردد. در این مکان بود که گوشت‌ها مهر می‌خورد تا قصابان غیرقانونی به راحتی قابل شناسایی باشند. مشابه این وضع در مورد صنف نانویان وجود داشت که براساس آن مقدار گندمی که باید آرد شده و هر روز پخت می‌شد، کنترل می‌گردید.

با این وضعیت، به‌دلیل اقداماتی نظیر احتکار گندم (آرد) و اتفاقات متعدد، این کنترل قیمت در عمل بطور قطع تحقق نمی‌یافت و از این رو، به‌طور کلی اصناف همیشه قادر به کنترل قیمت‌ها، که معمولاً از خلال چانه‌زنی قطعیت می‌یافت، نبودند.

در کنار این ناتوانی برای تثبیت حداقل قیمت‌ها، فقدان هرگونه تضمین یا کنترل استاندارد شغلی نیز مطرح بود. این نقص نتیجه عدم انسجام سازمانی (عرضی و طولی) اصناف بود. به همین خاطر، حکومت را بر آن می‌داشت تا بر سایر مقررات مربوط به قیمت کالاها نظارت کرده و رسیدگی کند و کیفیت تولیداتی را که در معرض فروش گذاشته می‌شد، کنترل نماید. چنانکه در عهد صفویه این وظیفه توسط

محتسب و بعدها توسط «داروغه بازار» نیز انجام می‌شد. چنین وظیفه‌ای در سال 1907 میلادی از سوی مجلس برعهده «نظمیه» نهاده شد. با این حال، نظارت و مقررات حکومتی نیز در این زمینه سست و سهل‌انگارانه بود.

فلور همچنین به کارکرد سیاسی گیلدها یا اصناف در ایران اشاره کرده و آنها را بویژه در دوره قاجار دارای نقش و تاثیر زیادی می‌داند. او نیز همانند اغلب صاحب‌نظران بر این عقیده است که در هیچ دوره‌ای از تاریخ ایران غیر از دوره قاجار، گیلدها قادر به تقویت موقعیت سیاسی و اقتصادی خود از طریق کنش‌های سیاسی نبودند. در جریان انقلاب مشروطه، گیلدها یکی از نیروها و قطب‌های سیاسی بودند اما آنها این قدرت را در جهت بهبود موقعیت و سازمان ضعیف خود به کار گرفتند. هنوز هم فقط با تعلق به یک گیلد بود که پیشه‌وران می‌توانستند میزانی از امنیت، موقعیت و شأن اجتماعی را کسب نمایند.

«پیگولوسکیا» و سایر نویسندگان کتاب «تاریخ ایران از دوران باستان تا پایان سده هیجدهم میلادی»، در ارتباط با کارکرد اقتصادی و مدیریتی اصناف در ایران عهد باستان خاطر نشان می‌سازند که در ایران قبل از اسلام، بنا به شواهد موجود، گروههایی از اصحاب حرف و پیشه‌وران وجود داشته‌اند که نمایندگان یا رؤسای آنها با دستگاه حکومتی ارتباط داشته و در اداره امور بازارها و تنظیم و تولید و توزیع کالاها و خدمات، ایفای نقش می‌کرده‌اند. به عنوان مثال، صورت مجلس‌هایی که از مجامع روحانیون، «نستوری» در عهد ساسانیان برجای مانده، نشان می‌دهد که افرادی به نمایندگی از «پیشه‌وران عضو یک صنف یا رسته» در این مجامع حضور داشته‌اند. وجود عناوین «کدخدایان» یا اساس رؤسای برخی اصناف از قبیل، نقره سازان، جواهریان و... جزء آنها در این اسناد، نشانگر وجود نوعی گروه‌بندی شغلی - حرفه‌ای در این دوران است.¹

«جی. شوبرگ»، ضمن اشاره به این که گیلدها در جامعه ماقبل صنعتی نه ضرورتاً با زمینه فرهنگی خاص بلکه از لحاظ شکل بنیادی، پدیده‌ای جهانی هستند؛ کارکردهای زیر را برای این تشکلهای بر می‌شمارد:²

- تعلیم و آموزش حرفه‌ای.
- وضع قواعد گزینش و ورود افراد جدید به مشاغل.
- نظارت بر کیفیت و ضوابط تخصصی استادکاری.
- همیاری و کمک متقابل.
- وظایف و کارکردهای آیینی و مذهبی.

¹ - پیگولوسکیا، ن. و دیگران، 1354ص 122

2- *Encyclopedia of Britanica, P. 772.*

- تلاش برای تامین تقاضاهای اقتصادی و سیاسی گیلد و اعضای گیلد.

«گروه تحقیق انجمن مدیریت ایران» خاطر نشان می‌سازد که گیلدها یا اصناف دارای یک نظام اخلاقی بودند که نتیجه آن ایجاد کارکرد اجتماعی و اخلاقی در نزد آنان بود. یکی از موضوعات مهم در واقع از عناصر فرهنگ اداره اصناف، موضوع «فتوت» (به معنای کرم و جوانمردی) بود. فتوت را می‌توان پایه وظیفه اجتماعی و اخلاقی صنف نامید. اصناف از طریق نظام اخلاقی فتوت خود را به جامعه نزدیک می‌کردند و با تثبیت موجودیت و اقدامات خود به عنوان یک ارزش، برای خود امنیت فرهنگی که امنیت پایداری (بخصوص در مقابل حکومت) بود، تدارک می‌دیدند. محل تجمع اهل فتوت غالباً کافه‌هایی ویژه بود، اعضای اصناف در این کافه‌ها با یکدیگر مشورت می‌کردند، جلسات خود را تشکیل می‌دادند، دستمزد کارگزارانشان را پرداخت می‌کردند و مسائل اجتماعی صنف خود را مورد توجه و رسیدگی قرار می‌دادند.

«حسن شایگان» بر برخی از کارکردهای اقتصادی گیلدهای اروپایی (بویژه انگلستان) اشاره کرده و برخی از مقررات و شگردهای آنها را در فعالیت اقتصادیشان متذکر می‌شود. وی می‌گوید که اصناف اروپایی در سازمان دهی و تنظیم کار، تولیدات، سهمیه‌ها، میزان عرضه، تجدید قیمت‌ها و کیفیت و چگونگی رقابت در میان اعضای خود، اتخاذ تصمیم می‌کردند و دخالت و نظارت داشتند. حتی معرفی و عرضه تولیدات و کالاها و تکنولوژی جدید را در صورتی که لازم می‌دیدند، به تاخیر می‌انداختند که مبادا تقاضا برای کار کاهش یابد و دستمزدها افت کند. مثلاً دسترسی به بازار را به نحوی زیر کنترل داشتند که به مثابه انحصار گرایانی که هم منابع و عوامل تولید و هم بازارهای کالا را زیر عملیات خود داشتند، عمل می‌کردند. بخشی از این تدابیر بدان دلیل بود که با رشد صنایع بزرگ و تمرکز سرمایه و تکامل به سوی سرمایه‌داری در ابعاد گسترده، موجودیت خود آنها به مخاطره می‌افتاد⁽²⁾.

کارکرد مدیریتی و قضایی (حل اختلاف) از جمله کارکردهای دیگر گیلدها یا اصناف است که از سوی «جی. بلبترو - *J. Bleibtreu*» و همچنین «فلور» مورد اشاره واقع شده است. از نظر آنها سازمان درونی گیلد در دستان رئیس آن و استادکاران با نفوذ بود که به عنوان ریش سفیدها یا بزرگان شناخته شده بودند. این افراد با یکدیگر بدنه حکومتی و مدیریتی گیلد را پدید آوردند و زمانی که اختلافاتی به‌وجود می‌آمد یا خلافتی صورت گرفته بود که باید مورد تنبیه واقع می‌شد، این بدنه، محکمه قانونی دایر می‌کرد و بدانها رسیدگی می‌نمود. رئیس گیلد به عناوین متعددی نظیر «کدخدا»، «بزرگ»، «رئیس»، «استادباشی» یا «واسطه صنف» شناخته می‌شد. رئیس گیلد به ندرت از مقام خود برکنار می‌شد مگر آن که از سوی انتخاب کنندگان بر علیه وی اعتراض صورت می‌گرفت. معترضین می‌بایست اهمال یا اقدامات خلافکارانه وی را به اثبات می‌رساندند⁽¹⁾.

2- حسن شایگان، 78، ص 20

I-Encyclopedia of Iranica, P.775.

با تامل در دیدگاه‌های مربوط به گیلدها یا اصناف می‌توان دریافت که این دیدگاه‌ها متناسب با شرایط زمانی و محیط پیرامون گیلدهای مورد بحث طرح شده‌اند. به دیگر سخن، گیلدها به عنوان پدیده‌هایی اجتماعی که ریشه در تاریخ جوامع بشری دارند، در هر مقطعی از تاریخ و در کنش و واکنش با عوامل محیطی پیرامون خود از نوعی دگرگونی درونی و تنوع ساختار و به تبع آنها از نقش‌ها، ویژگی‌ها و تاثیرات متعدد برخوردار گردیده‌اند. با این حال، باید اذعان داشت که این تشکلهای متناسب با نیازها و خصایص مشترک میان جوامع، تشابهات بسیاری نیز با یکدیگر داشته‌اند.

نظام صنفی کارهای کشاورزی و کارکردهای آن

امروزه که مشارکت فعالانه مردم در همه مراحل برنامه‌های توسعه‌ای (برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، اجرا، نظارت و ارزشیابی) مدنظر محققان، برنامه‌ریزان و مدیران اجرایی کشور قرار گرفته‌است، برای دستیابی به حضور گسترده مردم در فرآیند برنامه‌ریزی، وجود قالب ساختاری مشخص و کارآ برای سازماندهی آنها ضروری به نظر می‌رسد. از جمله این ساختارها و اشکال سازماندهی شده مردم، تشکلهای صنفی و حرفه‌ای هستند. علاوه بر این خود این سازمانها و تشکلهای نیازمند یک سری قوانین و مقرراتی هستند تا در سایه آن بتوانند به اهداف مورد نظر خود دست یابند.

گرچه سابقه وجود و فعالیت این گونه سازمانها در ایران از قدمت طولانی برخوردار است و بعضی از این سازمانها در برهه‌ای از زمان توانسته‌اند در دفاع از منافع صنفی و حرفه‌ای خود بسیار مؤثر و مفید ظاهر شوند، ولی متأسفانه به دلایل گوناگون تشکلهای اقتصادی به طور عام و تشکلهای صنفی بطور خاص بشکل کارآ و مداوم فعال نبوده و همچنین در نیم قرن اخیر اصناف عموماً در مراکز شهری متشکل شده و فعالیت‌های غیرکشاورزی را شامل نمی‌شدند. در واقع بخش کشاورزی به‌رغم سهم عمده‌ای که در تولید ناخالص ملی و ارزش افزوده داشت، فاقد تشکل صنفی یا مقررات نظام صنفی بود.

در حال حاضر موضوع اصناف در فعالیت‌های کشاورزی کانون توجه صاحب‌نظران و متولیان امر توسعه روستایی است. براساس ماده 35 قانون تشکیل سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، تهیه و تدوین نظام صنفی کارهای کشاورزی در دستور کار وزارت جهاد کشاورزی قرار گرفته است و پیرو ابلاغ آیین‌نامه نظام صنفی کارهای کشاورزی (تصویب‌نامه شماره 40260/ت 34274 ک مورخ 87/3/20) هیئت محترم دولت و به‌منظور سازماندهی صنفی شاغلین بخش کشاورزی، دفاع از حقوق و منافع اجتماعی و صنفی کشاورزان، صدور مجوز فعالیت برای کشاورزان توسط نظام صنفی و

نظارت بر فعالیت‌های شاغلین بخش کشاورزی مقدمات تشکیل نظام صنفی کارهای کشاورزی فراهم گردیده است.

پیگیری‌ها و اقدامات انجام شده برای استقرار نظام صنفی کارهای کشاورزی

پس از ابلاغ این مصوبه به وزارت جهاد کشاورزی اقدامات گوناگون و سامانمندی برای استقرار نظام صنفی کارهای کشاورزی صورت گرفت که اهم آن عبارتند از:

- توجیه و تبیین موضوع برای کلیه معاونتها و موسسات وابسته در جلسات شورای هماهنگی با حضور کلیه مدیران ستادی
- توجیه و تبیین موضوع در جلسات شورای هماهنگی سازمان جهاد کشاورزی 31 استان
- اطلاع رسانی به مردم و تولید کنندگان از طریق رسانه‌ها و جلسات حضوری و نشریات ترویجی (در قالب شش عنوان فیلم تهیه و پخش از سیمای جمهوری اسلامی)
- تشکیل هسته مرکزی برای استقرار نظام صنفی در دفتر امور تشکلهای
- تشکیل شورای هماهنگی با حضور نمایندگان وزارتخانه‌های ذیربط
- چاپ، تکثیر و توزیع آیین نامه اجرایی مصوب دولت و ارسال به استانها و شهرستانها
- تهیه و تدوین شیوه‌نامه‌های اجرایی و اساسنامه تیپ نظام‌های صنفی بخش شهرستان و ابلاغ آن به استان‌ها برای تشکیل نظام صنفی بخش شهرستان
- تهیه و تدوین کتاب مشاغل بخش کشاورزی و ارسال آن به دفاتر ستادی و استانها
- شناسایی و کد گذاری مشاغل بخش کشاورزی با همکاری معاونتها بر اساس نظام طبقه بندی ISIC (کد گذاری 21 رقمی مشاغل)
- تهیه و ارسال آرم نظام صنفی شهرستان - مهر - سر برگها و نمونه پروانه تأسیس نظام به استانها
- تهیه و ارسال فرمت کارت اعضا و ارکان نظام صنفی شهرستانها و استانها
- تهیه و ارسال فرمت نصب تابلو نظام صنفی شهرستانها
- تشکیل هیئت موسس و نظام صنفی بخش شهرستان در 378 شهرستان
- هماهنگی با نمایندگان تام‌الاختیار معرفی شده توسط وزرای محترم دادگستری، کار و امور اجتماعی و بازرگانی برای استقرار نظامهای صنفی شهرستان
- برگزاری 35 دوره آموزشی کددار برای مجریان و کارگزاران در استانهای کشور
- اخذ مصوبه هیئت عالی نظارت بر اصناف کشور برای اساسنامه نظام صنفی شهرستان و همچنین دستورالعمل‌های اجرایی
- تهیه و ارسال دستورالعمل ثبت نام کشاورزان جهت عضویت در نظام صنفی بخش شهرستان و صدور پروانه فعالیت برای هر کشاورز

- برگزاری دوره آموزشی کد دار برای اعضاء هیئت مدیره نظام صنفی شهرستانها بمدت یک روز در استان
- تهیه و تدوین اساسنامه نظام صنفی استان و برنامه ریزی برای تشکیل نظام صنفی استان و ساختار ملی (بر اساس ماده 13 آئین نامه اجرایی)
- بررسی و تصویب اساسنامه نظام صنفی استان در مراجع حقوقی وزارت جهاد کشاورزی
- تصویب اساسنامه نظام صنفی استان در کمیسیون هیئت عالی نظارت بر اصناف کشور
- برنامه ریزی و هماهنگی و برگزاری جلسه با رئیس هیئت مدیره بانک کشاورزی در خصوص مسائل بانکی نظام صنفی کشاورزی
- برنامه ریزی و هماهنگی و برگزاری جلسه با سازمان تامین اجتماعی
- تهیه و پخش برنامه های تلویزیونی از مسائل مرتبط با نظام صنفی
- و ...

کارکردهای اصلی نظام صنفی کشاورزی

- نظام صنفی کارهای کشاورزی در همه سطوح ملی، استانی و شهرستانی مطابق مقررات و شیوه نامه های مصوب فعالیت خواهد کرد. در این میان علاوه بر وظایف و ماموریت های مصرع در آئین نامه اجرایی حاکم بر تشکیل نظام صنفی، در اساسنامه آنها نیز اهداف و وظایف متعدد و متنوعی برای تامین حقوق و منافع مادی و معنوی کشاورزان پیش بینی شده است که نتایج عملیاتی شدن آنها کارکردهای نظام صنفی را تشکیل خواهد داد. با این حال تجزیه و تحلیل این ماموریت ها نشانگر کارکردهای زیر برای این نظام نوپا می باشد:
- تسهیل ارتباط و تعامل بین بخش دولتی و تولید کنندگان و بهره برداران بخش کشاورزی و ارتباط اعضاء تشکلهای
 - مشارکت نهاده در تصمیم سازی و تصمیم گیری مربوط به بخش کشاورزی
 - پذیرش برخی از وظایف تصدی گری دولت
 - افزایش زمینه تولید و بهبود کیفیت زندگی کشاورزان
 - تعیین استانداردهای شغلی برای بهره برداران عضو تشکل صنفی بر اساس مقررات نظام صنفی
 - کارهای کشاورزی و الزام افراد صنف به رعایت آن
 - هویت بخشیدن به مشاغل کشاورزی
 - صدور پروانه صنفی و بهره گیری از مزایای قانونی آن
 - قابلیت نظارت بر نحوه تدوین قوانین و مقررات مرتبط با موضوع فعالیت بر اساس قانون

- حفظ حقوق اجتماعی و صنفی بر اساس شغل و نوع فعالیت
- امکان ایجاد ظرفیت لازم برای به‌عهده گرفتن مسئولیت‌های غیر حاکمیتی
- امکان برخورد قانونی با متخلفان صنف و ابطال پروانه و معرفی به مراجع حقوقی و قانونی
- امکان انتقال مناسب خواست‌های حرفه‌ای و تخصصی اعضای صنف به سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان دولتی و مدیران اجرایی
- ایجاد زمینه مناسب برای تدوین و تصویب قوانین و مقررات مناسب که ضامن حقوق اعضای صنف می‌باشد
- انتقال اطلاعات و تجارب تخصصی و ارتقای سطح دانش اعضای صنف
- ارتقای کیفیت شغلی و اجتماعی تولید کنندگان و توزیع کنندگان بخش
- آشنایی اعضای صنف با قوانین و مقررات حقوقی و اجتماعی و حقوق صنفی
- قابلیت و امکان پوشش تامین اجتماعی بهتر برای اعضا
- و

منابع و ماخذ:

- 1- آئین نامه اجرایی نظام صنفی کارهای کشاورزی (1386). دفتر بسیج سازندگی و توسعه تشکلهای، وزارت جهاد کشاورزی، تهران.
- 2- اساسنامه نظام صنفی کارهای کشاورزی شهرستان و استان (1388). دفتر بسیج سازندگی و توسعه تشکلهای، وزارت جهاد کشاورزی، تهران.
- 3- قانون نظام صنفی کشور (1382). وزارت بازرگانی، تهران.
- 4- گروه تحقیق انجمن مدیریت ایران، اصناف و تشکلهای صنفی، مجله مدیریت، شماره 5.
- 5- پیگولوسکایا، ن. و دیگران (1354) «تاریخ ایران از دوران باستان تا پایان سده هیجدهم میلادی»، ترجمه کریم کشاورز، تهران.
- 6- حسن شایگان (1378) نقش تاریخی اصناف در پیشرفت اقتصادی، نشریه اخبار.
- 7- سیاوش مریدی و علیرضا نوروزی (1373) «فرهنگ اقتصادی»، موسسه کتاب پیشرو و انتشارات نگاه، چاپ اول، تهران.
- 8- حمید کریمی پور، «نقش تاریخی اصناف در جامعه ایران»، نشریه طبرستان شماره 1.
- 9- نیکلاس آبرکرامبی (1376) «فرهنگ جامعه شناسی»، ترجمه حسن پویان، انتشارات چاپخش، چاپ اول، تهران.

1 - G.Sjoberg, The pre- Industrial city, Glecoe, 1965, p.45.

2-Encyclopedia of Britanica, E. Britanica Inc. , Vol. 20, 1998, p. 549.

3-Encyclopedia Intarnational, Grolier of Canada Limited, Vol, 8,1966,p.223.

- 4-Encyclopedia Americana, Grolier Incorporated, vol. 13, 1998, P.577.
- 5- David Crystal, The Cambridge Encyclopedia, Cambridge University Press, Fourth Edition, 2000, P.490.
- 6- Encyclopedia of Iranica, Routledge and Kegan Paul, London, New York, Vol. 1, 1987, P.773.